

A

BELLS OFICIS

Anna Gironella

MAREZ, NUM. VII - GIRONA

**DOCUMENTS PER
A L'ESTUDI DE LA
CULTURA BURGESA
A LA GIRONA
CONTEMPORÀNIA**

El cicle de conferències de l'Arxiu Municipal de l'any 2019 es va dedicar a les elits i burgesies gironines; en la conferència sobre fons documentals d'aquella edició vam centrar-nos en els fons privats que ens permetien estudiar i conèixer aquells grups socials. Vam parlar, en concret, dels fons procedents d'empreses, famílies i persones que formaven part de les classes benestants gironines, incidint en quin tipus d'informació ens proporcionaven, molt vinculada a les seves activitats professionals (Gironella, 2019). En el cas dels fons personals, apuntàvem ja que els interessos culturals i científics dels productors i la seva participació en entitats de diversa tipologia, ens permetien aproximar-nos també a l'escena social, cultural i lúdica de la burgesia gironina.

Enguany volem parlar-vos dels documents de l'Arxiu Municipal de Girona (Ami) que ens permeten estudiar alguns aspectes de la cultura burgesa de final del segle XIX i començament del XX, en especial d'aquells vinculats a la sociabilitat i al lleure. Entenem que les fons documentals que us presentem avui permeten respondre preguntes com què llegien, on i per què es reunien o com es divertien aquestes classes benestants, amb el benentès que aquesta proposta ni és exhaustiva ni esgota les preguntes que es poden formular a la documentació de l'AMGi i de la resta d'arxius de la ciutat.

Escriure i llegir: fons personals d'escriptors

Diversos fons personals custodiats a l'AMGi han estat produïts per escriptors nascuts o vinculats a la ciutat. Aquesta tipologia de fons solen contenir documentació d'àmbit personal o familiar, que permet resseguir, per exemple, la trajec-

tòria acadèmica dels productors o les relacions epistolars que mantenien. Allò que els distingeix, però, és la documentació relacionada amb la seva activitat professional, o a vegades vocacional; és a dir, aquella vinculada a la seva obra literària.

Volem dedicar especial atenció als fons dels escriptors Pere de Palol i Poch i el seu fill Miquel de Palol i Felip. Tot i que pertanyents a dues generacions ben diferenciades, pare i fill van participar activament en diferents organismes culturals. Pere de Palol, emmarcat dins el període de la Renaixença i periodista de professió, fou bibliotecari de l'Asociación Literaria de Gerona i participant assidu al Certamen Literario, en el qual es premiaren algunes de les seves composicions. Miquel de Palol fou representant destacat del modernisme gironí i cofundador dels Jocs Florals de Girona l'any 1903, a més de col·laborador en diversos periòdics.

El fons Pere de Palol Poch

Pere de Palol i Poch (Girona, 1860 – Girona, 1936) fou poeta i periodista. Estava molt vinculat la Asociación Literaria de Gerona, de la qual en fou escollit bibliotecari l'any 1880; a més fou col·laborador de la *Revista de Gerona* entre 1880 i 1893 i participà en el Certamen Literario des de 1893. Participà en la troballa i primeres excavacions arqueològiques de la cova de les Goges de Sant Julià de Ramis l'any 1889. En l'àmbit periodístic fou cofundador d'*El Telégrafo Catalán* de Girona (1879-81) i col·laborà també en *La Vetllada*, *Lo Rossinyol del Ter* i *Lo Gironès*, entre altres rotatius. Com a poeta publicà els reculls *Ramell de violes* (1879), *Balades* (1881), *Lo comte Jofre i l'adarga catalana* (1880).

El seu fons documental ingressà l'any 2014 a l'AMGi per donació dels seus descendents. Es tracta de documentació generada per l'escriptor a nivell personal i és fruit de la seva recerca històrica i activitat periodística i literària. Els documents estan datats entre 1844 i 1934.

Conté documentació personal, constituïda per correspondència, notes manuscrites, el quadern *Joch d'escachs: tècnica y pràctica* (1903) i rebuts, també documents impresos i el dibuix de la capçalera del *Teléfono Catalán*. No obstant això, hi predomina la documentació referida a la seva obra escrita. Sobre recerca històrica, hi ha notes manuscrites sobre la cronologia de la ciutat de Girona i treballs presentats a diferents premis. Quant a l'activitat periodística, hi ha apunts i esborranys d'articles sobre ortografia i gramàtica catalana, així com retalls de premsa. Entre els retalls de premsa hi ha articles diversos sense signar i articles de la sèrie «Els sinònims catalans», publicats a *Lo Geronès*; la sèrie també incorpora els números 1 i 2 de la revista *La Cotorra. Periódico Humorístico Literario*, publicada a Girona el 2 i 9 abril de 1887. Pel que fa a l'activitat literària, trobem obres de teatre i de poesia. D'una banda hi ha els originals d'algunes obres escrites per Palol, entre elles *Los brassalets de la masovera* i *Un mal trato a la virtud*, i les obres incompletes *La pedra filosofal*, *Per punts y comas* i *Les lllissons de ball*. De l'obra poètica de Pere de Palol se n'han conservat poemes manuscrits, retalls de premsa i separates de poemes editats, i també el text del pròleg del poemari *Ramell de Violas* (1879), escrit per Enric Claudi Girbal.

La figura i obra de Pere de Palol i Poch ha estat poc estudiada: la ressenya més completa que se li ha dedicat fins al

moment és obra del seu net Pere de Palol i Salellas, publicada a la *Revista de Girona* l'any 1976. Aquesta ressenya ens presenta Pere de Palol com un home autodidacte, amb múltiples interessos i una gran inquietud intel·lectual, que el portava a descriure i a recollir problemes d'escacs, a observar el cel amb precisió o a interessar-se per l'arqueologia i la història (Palol, 1976).

El seu fill, Miquel de Palol i Felip en deia que «semblava personificar tot el romanticisme de la seva època». Era un home de la Renaixença, com tants dels seus companys i amics: meitat historiador i meitat escriptor. La documentació que se n'ha conservat exemplifica l'interès que tenia en els poemes de tema amorós, històric i religiós, així com els seus treballs periodístics, centrats en la recuperació de la llengua catalana.

El fons Miquel de Palol Felip

Miquel de Palol i Felip (Girona, 1885 - Girona, 1965) era fill de Pere de Palol i Poch. Fou escriptor i representant destacat del modernisme gironí, i adoptà actituds bohèmies i rebels. Fou cofundador dels Jocs Florals de Girona (1903), col·laborà en *L'Enderroc*, *Lletres i Catalanitat*, que dirigí, i també en la premsa barcelonina (*El Poble Català*, *L'Esquella de la Torratxa* o *La Campana de Gràcia*). Simbolista, publicà els reculls poètics *Roses* (1905), *Sonetos galantes* (1912, editat només en versió castellana) i *Poemes de tarda* (1914), la novel·la *Camí de llum* (1909), molt representativa del decadentisme català, i les narracions *Llegendes d'amor i de tortura* (1910). Marginat pel Noucentisme, escriví encara algunes peces teatrals simbolistes (*Senyoreta Enigma*,

1920). Durant la Segona República intervingué en la política local per Acció Catalana, fou regidor de l'Ajuntament de Girona entre 1931 i 1933 i exercí d'alcalde en funcions, també fou membre del Comitè de Teatre de la Generalitat. Part de la seva obra literària ha romàs inèdita. El 1972 se'n publicà l'autobiografia *Girona i jo*.

El seu fons documental ingressà l'any 2009 a l'AMGi, tot i que posteriorment la família ha efectuat altres donacions puntuals per completar-lo. Es tracta de documentació generada per Miquel de Palol a nivell personal i també en el desenvolupament de la seva activitat literària; també hi ha alguns documents aplegats per la seva vídua, Laura Salellas i Batlle. La documentació està datada entre 1902 i 1982.

El fons està constituït, predominantment, pels originals manuscrits i mecanoscrits de la seva obra literària, bàsicament novel·les i poemes, i per la correspondència personal rebuda, a més inclou fotografies d'àmbit familiar. També és considerable el conjunt de retalls de premsa que recullen les seves obres publicades. De fet, es tracta d'un fons principalment literari. En aquest sentit, s'han conservat nombrosos poemes originals escrits per Miquel de Palol, tant manuscrits com mecanoscrits, i també retalls de premsa de poemes editats i, pel que fa a l'obra en prosa, els originals de novel·les, contes per a infants i altres narracions breus. En destaquen els textos de l'autobiografia *Girona i jo*, els de la sèrie de contes infantils *Narracions extraordinàries* i els que es publicaven a la revista *Ploma i Llapis*. Igualment, s'han conservat els textos originals de la seva obra teatral, entre elles *Senyoreta enigma* i *Jueus*, i esborranys i textos definitius d'alguns dels seus articles d'opinió. Entre la do-

cumentació impresa, cal destacar els números de la revista *La Catalanitat*, *Setmanari Nacionalista Republicà*, de la qual Miquel de Palol fou fundador, director i redactor.

Cal fer un esment especial a la correspondència del fons, formada per més d'un centenar de cartes rebudes per Miquel de Palol. Entre els remitents, a més de la família, hi ha destacats personatges de la cultura catalana de principi de segle xx: Joan Maragall, Tomàs Carreras i Artau, Joaquim Ruyra, Prudenci Bertrana, Miquel Llor, Antoni Rovira i Virgili, Francesc-Xavier Montsalvatje i Gabriel Alomar, entre d'altres.

La poesia i el teatre de Miquel de Palol i Felip han estat objecte de diversos treballs i investigacions, però el seu fons documental conserva molts altres escrits que mereixen ser coneguts i estudiats (*Revista de Girona*, 1985). Només la correspondència rebuda per Miquel de Palol de familiars, amics i coneguts testimonia l'abast de les seves inquietuds i coneixences, i descriu el fogar de cultura que fou la Girona de principi del segle xx. Les seves narracions, siguin contes infantils per a la revista escolar de Girona, *Ploma i Llapis*, o articles periodístics, expressen també la seva manera d'entendre la vida, els seus ideals socials i polítics, que el portaren a escriure sobre l'educació d'infants i joves i, més endavant, a participar activament en la política local. Miquel de Palol va recollir l'herència de la generació que el va precedir, personificada en el seu pare Pere de Palol, pel que fa a la recuperació i reivindicació de la cultura catalana; malauradament, però, el seu llegat i el de la seva pròpia generació fou posposat, i quasi escapat, pel franquisme.

Ambdós fons dels Palol comparteixen espai a l'AMGi amb la documentació d'altres literats i activistes culturals

contemporanis, com Joaquim Botet i Sisó, Joaquim Pla i Cargol, Carles Rahola i Llorens, Laureà Dalmau i Pla o Pelagi Negre i Pastell. D'alguns d'aquests en parlem tot seguit, però volem fer menció especial a la documentació de Josep Tharrats i Vilà, industrial de professió, poeta de vocació i dinamitzador de la vida cultural de la ciutat de Girona durant les primeres dècades del segle xx (Aragó, 1986). Era amic, contertulià i corresponsal de destacats artistes, escriptors i intel·lectuals de la ciutat, com Miquel de Palol, amb els quals solia reunir-se en els cafès i altres espais de trobada de Girona. També va promoure la música a la ciutat i va sufragar les visites i concerts a Girona de músics com Enric Granados, Juli Garreta i Pau Casals. Va fundar i dirigir la revista *Cultura*, el 1914, i va ser director del mensual *Armonia* i dels fulls satírics *Flirt* i *Les Voltes*.

Fomentar i divulgar: documentació d'associacions

Una de les vies per aproximar-nos als espais de lleure i cultura de les elits gironines són les associacions en què participaven. Tot i que a l'AMGi tenim pocs fons documentals d'associacions d'aquest tipus anteriors a 1939, dins el fons Ajuntament de Girona podem trobar diferents sèries documentals que ens n'informen. També en altres fons documentals, especialment els personals, trobem documentació relacionada amb alguns organismes culturals de la ciutat on participaren els productors. Aquest és el cas del fons Carles Rahola Llorens, que conté documentació molt interessant sobre les activitats de l'Ateneu de Girona, del qual fou president.

La documentació municipal

Volem subratllar l'interès d'una agrupació determinada del fons Ajuntament de Girona: la de Correspondència, en especial aquella rebuda per diverses associacions. L'agrupació conté cartes rebudes per l'Ajuntament de Girona procedents de diverses associacions, tant gironines com d'altres municipis, que contactaven amb el consistori per convidar-lo als actes que organitzaven, per sol·licitar la col·laboració econòmica o institucional o, força freqüentment, per motius de constitució i regulació de les entitats. En aquest darrer aspecte, molt sovint l'Ajuntament feia de pont entre les associacions i el Govern Civil, per aquest motiu trobem oficis del Govern Civil de Girona vinculats al control administratiu d'aquestes entitats.

En una ordenació anterior, aquestes cartes s'organitzaven en quatre grans grups, en funció de la tipologia de les associacions remittents: Culturals; Polítiques i sindicals; Recreatives i esportives, i Religioses i de caire benèfic. Recentment han estat catalogades i reinstal·lades; en total nou-centes setze cartes, entre les quals també n'hi ha d'empeses o col·lectius de persones no constituïdes en associació, i a les quals caldria afegir altres unitats documentals en curs de catalogació procedents d'altres agrupacions. Actualment hi ha identificades dues-centes seixanta organitzacions, no totes de Girona, entre religioses, polítiques, científiques, artístiques, benèfiques o recreatives. Les cartes estan datades entre 1841 i 1939, i a vegades adjunten, entre altres documents, reglaments i estatuts (relacionats amb tràmits administratius per constituir les associacions), bases de concursos o programes d'activitats.

Fins 1887 el marc legal que regulava el teixit associatiu era una sèrie de recomanacions i directrius bàsiques, com l'Ordre de 7 de febrer de 1875 i altres textos constitucionals anteriors que feien referència al dret d'associació i de reunió, que el governador de la província havia d'aplicar amb l'ajuda de les corporacions locals. Però no fou fins la Llei d'associacions de 1887 quan es delimità clarament l'àmbit d'aplicació, objecte, contingut i límits, així com el procediment a seguir. Aquesta disposició es va mantenir vigent fins que fou substituïda per la Llei general del dret d'associació de 1964. Per aquest motiu, el fons Govern Civil de l'Arxiu Històric de Girona és també imprescindible per a conèixer les associacions i entitats de la ciutat.

Retornant a la documentació municipal, ens interessa remarcar la correspondència procedent d'entitats gironines, a vegades l'únic testimoni documental localitzat fins al moment d'una determinada associació. I és que moltes d'elles van tenir una vida curta, algunes no tenien ni local i moltes es van refundre en altres o van anar canviant de nom (Gil, 2016).

Hi havia entitats representatives dels interessos econòmics, per exemple la Sociedad Económica de Amigos del País, reorganitzada el 1876, o el Centro Industrial y Mercantil de Gerona (ja des del 1877), que organitzava exposicions anuals per Fires i que l'any 1897 va donar lloc a la societat Fomento de la Industria, Comercio y Propiedad, la qual, el 1909, va derivar en la Cambra de Comerç i Indústria.

També hi havia associacions polítiques, que aglutinaven les persones que compartien una mateixa ideologia. Entre les classes benestants moltes eren de caràcter conservador. A mitjan segle XIX, quan s'anaren conformant les bases del

catalanisme polític, era representat a Girona pel Centre Catalanista de Girona i Sa Comarca, fundat el 1894 i presidit per Joaquim Botet i Sisó; el Centre editava el diari *Lo Geronès*, i organitzava actes literaris i musicals, conferències i excursions. Entre les associacions polítiques de tendències més progressistes hi havia el Centre Federal de Girona (1897) o Unió Republicana (1909).

Les inclinacions polítiques i, evidentment, el grup social dels seus membres també caracteritzaven moltes de les associacions recreatives i culturals de la ciutat. Entre el primer grup podem esmentar, com a mostra, que l'any 1889 hi havia La Odalisca, Liceo Gerundense, Joven Gerona, Nuevo Orfeon Gerundense, La Regional, El Centro Federal, Casino del Recreo i el Centro Moral. L'any 1848 es fundà el Casino Gerundense (Bosch, 2016, 191-192), que agrupava les classes més benestants de Girona i a l'alt funcionari provincial. Al seu local del carrer Albareda els socis es trobaven per fer tertúlia, jugar al billar o llegir algun dels nombrosos volums de la seva biblioteca; a més s'hi organitzaven balls i concerts.

Com a entitats culturals, podem esmentar la Sociedad Literaria-musical (1894), precedent de la ja anomenada Asociación Literaria de Gerona (1872-1903), que a més d'organitzar anualment el Certamen Literario (1872-1902), editava la *Revista de Gerona* (1876-1896); la Biblioteca Popular de la Dona; diversos grups esperantistes, o nombroses societats corals. Però en aquesta tipologia cal destacar especialment l'Athenea (1913-1917), entitat que va introduir a Girona la modernitat cultural, sota els auspicis de l'arquitecte Rafael Masó. Tenia la seu al carrer Anselm Clavé i

organitzava exposicions d'art, concerts, conferències i també representacions de titelles (Falgàs, 2013). El seu esperit modernitzador fou reprès, anys més tard, per l'Ateneu de Girona, del qual parlarem tot seguit.

Pel que fa a les agrupacions esportives, cal esmentar el Girona Tennis Club (1917), els diferents clubs que van confluïr en la creació de la Unió Deportiva Girona (1921) i el Girona Futbol Club (1930), i el Grup Excursionista i Esportiu Gironí. El GEiEG fou fundat el 1919 amb l'objectiu de fomentar l'excursionisme i amb altres fins recreatius i culturals, segons els estatuts originals de l'entitat; a l'organització de sortides i excursions, aviat s'hi van afegir l'organització d'activitats esportives vinculades a l'atletisme, en primer lloc, de lleure i també de projectes culturals. L'AMGi i el CRDI (Centre de Recerca i Difusió de la Imatge) en conserva el fons documental, format principalment per més vuit mil fotografies, set-cents cartells i la col·lecció quasi completa de butlletins, publicats des de 1920, que en testimonien la història i les nombroses activitats culturals i esportives organitzades a la ciutat.

També existiren organitzacions religioses o de caire benèfic. Per exemple el Centro Moral, la seu del qual, situada a la plaça de la Independència, fins i tot tenia un teatre, o diverses congregacions i germandats.

Entre les associacions de les quals s'han conservat més cartes, fet que no vol dir necessàriament que fossin les més importants de la ciutat, hi ha l'Associació Foment de Belles Arts (quinze cartes, 1871-1884 predominantment), Ateneu de Girona (divuit cartes, 1922-1935), Centre Moral Gironí (quinze cartes, 1884-1917), Circo Gerundense (nou cartes,

1859-1866), Consistori dels Jocs Florals de Girona (vuit cartes, 1912-1922), Liceo Gerundense (cinc cartes, 1853-1887), Orfeó Regional (deu cartes, 1890-1936), Sociedad Econòmica Gerundense de Amigos del País (dinou cartes, 1841-1931), Societat Coral Veu Clavé (catorze cartes, 1929-1936) o Societat Odalisca (catorze cartes, 1883-1890). Tant la selecció esmentada en els paràgrafs anteriors com la relació presentada en aquest no són exhaustives, només són una mostra de la gran diversitat d'associacions que va existir a la ciutat.

També podem trobar referències a les associacions de Girona en altres sèries del fons Ajuntament de Girona, començant pels llibres d'Actes del Ple. Així, per exemple, moltes de les respostes de l'Ajuntament les trobem reflectides d'alguna manera en les Actes del Ple, on també es traslladen els possibles debats i acords presos en relació amb les sol·licituds d'aquestes entitats; recollint la participació del consistori en les activitats organitzades, agraint premis o homenatges rebuts o fent constar la participació de l'alcalde, com a president o membre honorari d'alguna d'aquestes entitats.

Igualment, les activitats d'aquestes associacions es poden resseguir a través de la documentació relacionada amb les cessions d'espais públics, especialment de locals municipals, com el Teatre Municipal, o també amb les sol·licituds d'ocupació de la via pública per als actes que organitzaven. Val a dir que algunes d'aquestes entitats estaven estretament vinculades a la celebració anual de grans esdeveniments festius (el Carnestoltes, la Setmana Santa o, especialment, les Fires de Sant Narcís) o concursos literaris (el Certamen Literario de l'Asociación Literaria, de 1872-1902, o els Jocs Florals, de 1903 a 1935, fonamentals

per estendre el Modernisme i el Noucentisme a la ciutat). És per aquest motiu que la documentació de Cultura conté informació sobre l'organització d'aquests esdeveniments i també sobre sol·licituds de subvenció o col·laboració de les associacions a l'Ajuntament de Girona. Pel que fa al suport econòmic, aquest ha quedat registrat en la documentació comptable municipal. Finalment dir que, de forma puntual, també podríem trobar alguna llicència d'actuació urbanística relacionada amb aquestes entitats per realitzar reformes en les seves seues socials o informació sobre els tributs que pagaven algunes d'aquestes organitzacions.

A part d'aquesta documentació municipal, cal assenyalar que s'han conservat nombrosos documents impresos d'aquestes entitats. Reglaments, estatuts o memòries anuals que publicaven, es poden trobar al catàleg de la Biblioteca de l'Arxiu Municipal, on també podem consultar les revistes o publicacions periòdiques que elaboraven. En aquest sentit, també és imprescindible la consulta dels fons de la Biblioteca Carles Rahola, l'antiga Biblioteca Pública o Provincial de Girona, que custodia nombrosos impresos d'aquest tipus i procedència.

Finalment, cal comentar que també és indispensable adreçar-se a les capçaleres de premsa editades a Girona per resseguir els esdeveniments que organitzaven o en els quals participaven les associacions de la ciutat. D'algunes també se n'ha conservat documentació fotogràfica, cartells de difusió i invitacions i programes de mà.

El fons Carles Rahola Llorens i l'Ateneu de Girona

Tot reivindicant, encara, la necessitat de traçar-ne una història més completa, volem fer menció especial a la documentació de l'Ateneu de Girona. Si bé no se n'ha conservat l'arxiu pròpiament, entre els documents del fons Carles Rahola Llorens trobem nombrosos testimonis de l'activitat d'aquesta entitat, de la qual Rahola fou cofundador i president.

L'Ateneu va prendre el relleu a l'Athenea com a entitat cultural renovadora i de caire republicà, de referència a Girona. Els seus orígens se situen a la tardor de 1922 quan diversos intel·lectuals liberals van fer una crida des de la premsa per aglutinar totes aquelles persones que consideressin la ciutat «mancada de un lloc aont les inquietuts espirituals pugan aixopluar-se: aont la vida de relació entre els nombrosos conreadors de les diverses disciplines de l'esperit, trovi aculliment, redós i caliu» (*Diari de Girona* d'avisos i notícies de 15 d'octubre de 1922). Aquest grup iniciàtic estava format per Cassià Costal, Josep Junquera, Joaquim Pla i Carles Rahola. La iniciativa va tenir èxit i el 29 de novembre d'aquell any al Saló de Sessions de l'Ajuntament de Girona ja se celebrava una primera assemblea per organitzar l'associació (Clara, 1982).

El 3 de març de 1927 una conferència de Lluís Nicolau d'Olwer sobre Cerverí de Girona inaugurava les activitats de l'Ateneu de Girona. Va aglutinar sobretot socis d'extracció burgesa: llicenciats universitaris, algun clergue i professionals liberals. La seva primera seu, provisional, fou al Casal del Banc de Catalunya, al carrer Ciutadans número 19, posteriorment es va traslladar a la Rambla de la Llibertat número 17 i el 1926 es va establir definitivament a l'antic

carrer de les Sabateries Velles, avui carrer Bonaventura Carerras Peralta, número 6, al pis principal.

Ja en plena dictadura de Primo de Rivera i fins a la Guerra Civil, l'entitat organitzà conferències lectures literàries, concerts i recitals musicals, exposicions de pintura i objectes artístics, etc. La seu estava equipada amb una important biblioteca a disposició dels socis, que va anar augmentant a través d'adquisicions i també de les nombroses donacions que rebia. Les activitats de l'Ateneu es poden resseguir fins l'any 1936, quan quedà sota l'abric del Casal de la Cultura de Girona, que volgué aplegar diferents organismes culturals de la ciutat. Va desaparèixer després de l'entrada dels franquistes a Girona, l'any 1939, moment en què el local fou confiscat i ocupat per la Sección Femenina, la biblioteca i la documentació destruïdes, i el president, Carles Rahola, afusellat.

Precisament el fons documental de Carles Rahola Llorens de l'AMGi ens proporciona diversa documentació per endinsar-nos en la gestió interna de l'entitat; a més, entre les més de set mil cartes que conté el fons, moltes foren rebudes o escrites per Rahola en qualitat de president de l'Ateneu. Entre l'escassa documentació de gestió conservada hi ha els contractes d'arrendament del local de l'antic carrer de les Sabateries Velles. El pis era propietat d'Emili de Carles i de Ferrer, que el tenia arrendat a Josep M. Salvador; aquest darrer el 15 de març de 1926 signà un contracte de subarrendament amb Carles Rahola, com a president de l'Ateneu de Girona, pel qual l'entitat ocuparia, per cinquanta pessetes mensuals, diverses habitacions del seu pis: «la sala grande del centro y la de su izquierda, donde hay pinturas al fresco», s'utilitzarien com a sala d'actes i de lectura, biblioteca

i secretaria. L'1 d'octubre d'aquell mateix any l'Ateneu esdevenia el principal arrendador de l'immoble quan Rahola va signar un contracte d'inquilinat, per un temps indefinit i cent vint-i-cinc pessetes al mes, amb mossèn Pere Gispert, administrador dels hereus de Joaquim de Carles.

A partir d'aquell moment l'Ateneu va començar a subscriure successius contractes de subarrendament amb altres entitats de la ciutat: amb la Secció Atlètica del GEIEG, el qual posava a disposició dels seus socis i dels de l'Ateneu el *puximbol* (sac de boxa) i la dutxa, i que el 1928 destinava una sala al Laboratori Fotogràfic del grup; també amb Manuel Artiles perquè hi tingués una acadèmia d'ensenyament; amb Ràdio Associació de Catalunya, per fer-hi les emissions radiofòniques, i amb l'Associació del Magisteri de la província de Girona. També s'ha conservat una relació dels socis de l'Ateneu de l'any 1936 i diversos documents relatius a la participació de l'associació en l'organització de la Festa del Llibre de l'any 1935. Encara més destacable és la col·lecció d'invitacions a les activitats programades per l'Ateneu de Girona entre el 1923 i el 1936. En concret, en el fons de Carles Rahola s'han conservat vint-i-dues invitacions a concerts o recitals musicals, cinquanta invitacions i catàlegs d'exposicions i cent setze a conferències i lectures literàries.

Les vetllades musicals programades eren sobretot concerts de piano, tot i que també es documenten actuacions del Trio i del Quartet Albèniz. Entre els músics, n'hi havia de ja consolidats, com Francesc Civil, Salvador Dabau o la pianista argentina Helena Larrieu, però també joves promeses. A vegades es feien concerts per celebrar la clausura d'exposicions d'arts, com es feu l'any 1931, quan una confe-

rència d'Aurora Bertrana clogué la mostra de paisatges del seu pare, Prudenci Bertrana. En aquest àmbit cal destacar la nombrosa presència femenina entre la nòmina d'intèrprets.

Pel que fa a les exposicions, a les sales de l'Ateneu es realitzaren mostres de pintura, de diversa temàtica i tècnica, i també d'altres objectes artístics, com ceràmica, capses i cofres, vidres esmaltats o fotografies. Adolf Fagnoli, Josep Aguilera, humoristes sabadellencs, Josep Morell, mossèn Josep Gelabert i la seva neboda Carme Gelabert, Manuel Pigem, Ramon Barnadas, Josep Berga i Boada o Salvador Mateu i Pla, són alguns dels artistes que exhibiren a les sales de l'Ateneu. Entre els anys 1934 i 1936, la institució organitzà una Exposició de Flors; els membres de la Junta Directiva (formada per Jaume Castellvell, Joaquim Lahoz, Pelagi Negre, Joaquim Pla, Carles Rahola i Esteve Solés) en constituïen el jurat que premiava les composicions.

Les conferències i lectures literàries foren les activitats més programades. Solien convocar-se a les set de la tarda o a les deu del vespre; a partir dels anys 1930 moltes de les conferències se celebraven al Saló de Sessions de l'Ajuntament o a la Biblioteca Municipal. Moltes de les xerrades ofertes s'inclouïen en cicles temàtics de conferències, i algunes explicacions eren acompanyades de projeccions.

Els idiomes de les invitacions i de les conferències foren el català, majoritàriament, però també el castellà i el francès. Ja hem dit que Lluís Nicolau d'Olwer feu la conferència inaugural de l'Ateneu, el seguí una lectura de poesies de Tomàs Garcés. Jaume Serra Hunter, Prudenci Bertrana, Bosch i Gimpera o la periodista Maria Luz Morales foren conferenciants assidus, en determinats moments en feren

una a l'any. Entre els temes tractats, a més d'història, arqueologia i literatura, es parlà de viatges, de vulcanologia, de psicologia infantil i juvenil, del proveïment d'aigües, la tuberculosi, l'ensenyament de les infermeres i un llarguíssim etcètera. La darrera conferència de la qual s'ha conservat la invitació fou la de Carlos Angulo Cavada, corresponsal de la Premsa Ibero-Americana, titulada «España en América y sistemas de colonización de los países europeos».

L'AMGi també custodia els fons documentals d'altres membres de la Junta Directiva de l'Ateneu, com Joaquim Pla i Cargol, vicepresident, o Pelagi Negre i Pastell, que en fou secretari i bibliotecari. Aquests fons poden contenir documents puntuals relacionats amb l'Ateneu, alguns considerats essencials, com és el cas del reglament de l'entitat, que trobem entre la documentació de Pla i Cargol, a més de programes i invitacions a actes organitzats.

Entretenir i aplaudir: fons sobre espectacles

Pertànyer a una classe social o a una altra també significava participar o divertir-se de forma diferenciada a la Girona de final del segle XIX i començament del XX. Balls i espectacles eren espais de sociabilitat diferenciada; de les elitistes representacions d'òpera als balls populars, cada gènere tenia un públic més o menys particular. El Teatre Municipal, malgrat hi coincidissin els diferents grups, era també un aparador de l'estratificació social gironina, on les persones es repartien entre les llotges, la platea i el galliner (Bosch, 2016, 193).

Documentació del Teatre Municipal

El 29 d'octubre de 1860 *La Traviata* de Verdi inaugurava el nou teatre de Girona, projectat per l'arquitecte Martí Sureda i Deulovol. Aquest nou edifici substituïa l'antic teatre de comèdies El Pallol i esdevenia motiu d'orgull per la capital provincial. Diverses publicacions, a les quals ens remetem, han traçat convenientment la història d'El Pallol, el Teatro de Comedias, el Teatro de la Reina i el Teatro Principal fins a convertir-se en l'actual Teatre Municipal de Girona (Birules, Fonolleras, Garcia, 1985; Costal, Gay, Rabasseda, 2010). Aquests treballs s'han basat en bona part en la documentació conservada a l'AMGi sobre aquest coliseu gironí. En aquesta ocasió no volem allargar-nos en repetir les etapes i característiques d'aquesta institució cultural, sinó presentar breument aquesta documentació, que encara té moltes possibilitats per a l'estudi.

Els documents del Teatre Municipal es trobaven organitzats en quatre grans blocs: Obres de construcció del teatre, arranaments i millores (1782-1888); Comptes, administració, despeses de manteniment i xifra de taquillaatge (1782-1922); Arrendaments, cessions i ús del local (1825-1937); i Correspondència (1846-1904). En aquests moments aquesta documentació està en procés de catalogació i reinstal·lació; gràcies a aquests treballs s'han pogut localitzar diversos plànols de les obres i reformes dutes a terme entre 1831 i 1888, i cartells i anuncis d'algunes representacions del segle XIX que han de ser integrats als catàlegs corresponents de Construcció i manteniment d'equipaments municipals i de Cartells del fons Ajuntament de Girona.

De tota manera, podem trobar referències al Teatre en altres sèries documentals municipals, començant pels mateixos llibres d'Actes del Ple. També hi ha documentació puntual a l'àrea de Gestió Econòmica, per exemple un llibre de recaptació del Teatre de 1908 a 1917; o diversos dossiers de la sèrie Construcció i manteniment d'equipaments municipals, que inclouen dibuixos i plànols de 1875 a 1925; documents sobre la reforma del cafè del Teatre de 1893; pagaments de jornals per obres de reforma entre 1899 i 1900, o sobre la instal·lació de la calefacció entre 1923 i 1924.

Cartells i programes d'actes

L'any 2020, juntament amb la documentació del fons Enric Mirambell Belloc, van ingressar a l'AMGi disset volums procedents de Jesús Roqueta i Sánchez, sogre del cronista de la ciutat. Aquests volums contenen diferents classes de documents: tres eren àlbums de postals, un àlbum de cromos, quatre de publicacions periòdiques i nou contenen, relligats, programes de diversos esdeveniments. D'aquests, hi ha dos àlbums de fullets turístics, de Girona i l'estat espanyol (1923-1934), dos referits a l'Exposició Internacional de Barcelona (1929), tres de programes de Fires de Girona i també d'altres poblacions com Figueres o Olot (1904-1930) i dos d'espectacles i activitats culturals celebrades a Girona.

Jesús Roqueta i Sánchez fou advocat i funcionari de la Generalitat de Catalunya a Inspecció de Sanitat. Estava casat amb Remei Gomis i Llambias; la seva filla Joana Roqueta i Gomis es casà amb Enric Mirambell i Belloc.

Remei Gomis, filla del mestre Joan Gomis i Oromí (primer director de les Colònies Escolars), fou secretària de l'Escola Normal de 1914 a 1959. Jesús era germà de Camil Roqueta i Sánchez, president del GEiEG entre 1924 i 1930; va morir a Girona, l'any 1936.

La vocació de col·leccionista de Jesús Roqueta es fa evident en la confecció dels àlbums esmentats. Volem destacar, en especial, els dos volums que contenen programes d'espectacles de la ciutat de Girona, datats entre 1897 i 1931. El primer conté vuitanta-set programes de funcions representades al Teatre Municipal de Girona, majoritàriament, a la societat Athenea, al Coliseo Imperial, al Pensil, a l'Orfeó Català de Girona, al cinema Gran Via, al Teatre Albéniz, així com en envelats i altres espais temporals. Es tracta d'espectacles de teatre, de música o de titelles i també projeccions cinematogràfiques, datats entre 1900 i 1924, any en què Roqueta els va relligar i va signar l'àlbum.

El segon volum conté programes d'activitats celebrades a Girona entre 1897 i 1931. Hi ha programes de festes, curses de braus, concerts, exposicions, teatre i cinema. De festes majors i de barri, n'hi ha trenta-set dels anys 1906 a 1930; alguns són de pobles veïns, però també n'hi ha de carrers de Girona (com els carrers Ballesteries, Mercaders, Argenteria, Carme, Ciutadans...), de barris (com el de la Mercè) i celebracions vinculades a regiments militars de Girona. Alguns anuncien balls o actes festius celebrats a l'Ateneu Social i Democràtic de Girona, al Cercle d'Unió Patriòtica o al Cercle Monàrquic. També inclou festivals infantils, espectacles de circ, excursions, exhibicions de cosacs a cavall celebrades a Vista Alegre, etc. El volum també conté vint-i-dos fulls

de 1897 a 1930 de curses de braus celebrades a la plaça de toros de Santa Eugènia; trenta programes de concerts de 1925 a 1930 interpretats al Teatre Municipal de Girona o al Teatre Albèniz, programats durant les setmanes liturgico-musicals o per l'organització Foment de la Sardana de Girona; dotze programes d'exposicions d'art celebrades al local del GEiEG, a l'Ateneu de Girona, a la Galeria de Bells Oficis, a l'Ajuntament de Girona o a la Casa Busquets, entre 1924 i 1930; i trenta-nou fullets dels anys 1923 a 1930 d'obres teatrals representades al Teatre Municipal, al Teatre Albèniz i a la Sociedad Católica Obrera La Amistat. Finalment, també hi ha relligats cent cinc fullets amb els programes de les projeccions cinematogràfiques exhibides entre 1907 i 1930 al Teatre Municipal, al Coliseo Imperial, al Teatre Albèniz i al Saló Gran Via. Altres fons personals, com els de Palol, Tharrats o Pla i Cargol també contenen documentació impresa sobre activitats culturals desenvolupades a la ciutat, així com també en podem trobar en el fons Ajuntament de Girona, que conserva el material de difusió d'activitats programades pel consistori.

Aquest tipus de material imprès menor ens dona notícia de la diversitat d'espectacles que es representaven a Girona durant el primer terç del segle xx. De molts d'ells en teníem notícia a través de la premsa de l'època, però aquests documents ens n'aporten altra informació; així, els dissenys, les tipografies, etc., ens donen dades sobre els gustos artístics del moment, com també passa amb els cartells. I és que entre les diferents classes de documents gestionades per l'AMGi, també hi ha documents gràfics, majoritàriament cartells i fulls volants.

Del conjunt de documents gràfics custodiats, n'hi ha més de cinc-cents que estan datats entre 1903 i 1938, tot i que hi ha quatre cartells de Fires dels anys 1863, 1866, 1876 i 1900. Més de la meitat d'aquests són fulls volants i programes de mà de la col·lecció Xavier Romero Rodríguez, datats entre 1928 i 1937, que recullen l'activitat teatral i cinematogràfica de la ciutat de Girona.

Predomina la difusió de les projeccions cinematogràfiques al Teatre Albèniz, al Coliseu Imperial i al Saló Gran-Via; els dos darrers, entre el 1936 i el 1938, es van convertir en la Sala Bakunin i la Sala Durruti. Una altra font per investigar sobre els espectacles representats a la ciutat és la sèrie del fons municipal sobre l'impost del timbre (1917-1926), recàrrec municipal del 10% sobre el preu de l'entrada en espectacles públics. La documentació d'aquesta sèrie s'organitza, predominantment, per locals d'espectacles (Unió Esportiva de Girona, cinema Gran Via, Teatre Albèniz i Coliseu Imperial).

Entre els documents de liquidacions o d'altra mena, també s'hi han localitzat, puntualment, cartells d'espectacles. Finalment cal esmentar que d'alguns d'aquests teatres també en tenim informació en imatge, sempre tan valuosa, malgrat que no hi ha gaire retrats de les persones assistents ni dels espectacles oferts. No obstant això, les fotografies dels interiors del Teatre Municipal i del Teatre Albèniz dels anys 1920 i 1930 del fons Fotografia Unal són de gran interès.

Bibliografia

- ARAGÓ Masó, Narcís-Jordi (1986). «Josep Tharrats, fabricant de sonets». *Revista de Girona*, 116, p. 7-8.
- BIRULÉS, Josep M.; FONALLERAS, Josep M.; GARCIA, Pere (1985). *Història del teatre municipal de Girona. Apunts històrics i arquitectònics, 1769-1985*. Girona: Ajuntament de Girona.
- BOSCH PORTELL, Mònica [coord.] (2016). *Girona en època contemporània. Les capitalitats de la ciutat (1800-1939)*. Girona: Ajuntament de Girona.
- CLARA RESPLANDIS, Josep (1982). «Una entitat benemèrita: l'Ateneu de Girona (1922-1939)». *Presència*, 555, p. 17-18.
- COSTAL, Anna; GAY, Joan; RABASSEDA, Joaquim (2010). *Inauguració del Teatre Municipal de Girona l'any 1860: òpera, espectacle, ciutat*. Girona: Ajuntament de Girona.
- DD.AA (1985). «Dossier. Miquel de Palol i Felip». *Revista de Girona*, 112.
- DE PALOL SALELLAS, Pere (1976). «Pere de Palol i Poch, un epígon», *Revista de Girona*, 75-76-77, p. 219-221.
- FALGÀS, Jordi (2013). *Athenea 1913. El temple del Noucentisme*. Girona: Fundació Rafael Masó – Úrsula Llibres.
- GIL TORT, Rosa M (2016). «Associacionisme a Girona al segle xx. Suplències amb moltes declinacions particulars». *Plecs d'Història Local*, 161, p. 2-4.
- GIRONELLA DELGÀ, Anna (2020). «Fons documentals de la burgesia gironina: propostes per a la recerca». *Elits, burgesies i classes mitjanes a la Girona contemporània*. Girona: Ajuntament de Girona.